

MİLLÎ EGEMENLİK, BÜROKRASI VE DEMOKRASI SORUNU

ÖZCAN YENİÇERİ*

Giriş

“Askerî vesayet”, “sivil darbe”, “Jüristokrasi”, “yargı vesayeti”, “bürokratik oligarşi”, “çoğunluk diktası” vb. kavramlar, son günlerde siyasetçilerin ve entelektüellerin ağzından düşmeyen kavramlardır. Türkiye’de son zamanlarda siyasetin, yönetimin ve demokrasinin karşılaştığı her çıkmaz bu kavramlarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Daha doğrusu bu kavramlara yetkililer günah keçisi rolü yükleyerek sorumluluktan kendilerini kurtarmaya çalışıyorlar. Elbette konuyla ilgili yapılan analizlerin doğru olan yanları vardır, ancak sorun sanıldığı gibi yalnızca bu yapısal unsurlardan da ibaret değildir.

Gerçekte Türkiye’deki demokrasinin ya da siyasetin sorununu tarihî, coğrafi, siyasi, ekonomik ve sosyolojik bağlamından soyutlayarak açıklamak da anlamak da mümkün değildir. Kavramların yerli yersiz kullanılması ve günah keçisi ilan edilmesi hem Türkiye’deki sorunun ne olduğunu hem de demokrasi kültürünün seviyesini göstermesi bakımından ilginçtir.

Kabul etmek gerekir ki Türkiye, aynı zamanda “demokrasi”yi kurtarmak için “darbe” yaptığını söyleyenlerin bulunduğu bir ülkedir. Yani çelişkiler ülkesidir. Demokrasiyi darbe ile kurtarmak söylemi ne denli saçma ise demokrasi sorununu şu veya bu iktidarın ihtiyaçlarına uyduran indirgemeci bir dille açıklamak da bir o kadar saçmadır. Türkiye’nin özgün şartları dikkate alınmadan yapılan indirgemeci ve toptancı yaklaşımlar millî egemenlik ve demokrasi gibi kavramların sorunlu bir biçimde kalıplaşmasına yol açmıştır.

* Niğde Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi.

Bir anlamda Türkiye’de demokrasinin karşılaştığı sorunları anlamak demek millî egemenlik algısının ve bürokratik geleneğin Türkiye’de ki tarihî rolünü de anlamak demektir. Biz bu incelemede bir anlamda bu hususa dikkat çekmeye çalışacağız.

Egemenlik Kavramı

Bu bağlamda ilk önce egemenlik ve millî irade kavramlarını kısaca değinmemiz gerekmektedir. Öncelikle de egemenlik, millî egemenlik ve millî irade kavramları üzerinde genel kabul görmüş bir mutabakatın olmadığını da belirtelim. Ancak bu kavramlar üzerinde genel bir görüş birliği olmasa da kavramlara yüklenen anlamlar bakımından ortak bazı noktaları belirlemek de mümkündür.

Bilindiği gibi egemenlik ile devlet kavramı genel olarak birlikte kullanılmaktadır. Bunun nedeni egemenliğin devletin niteliğini belirlediği yolundaki geleneksel yaklaşımdır. Jean Bodin, egemenliği “bütün vatandaşlar ve tebaa üzerinde kanunla kısıtlanmayan en üstün iktidar” olarak tanımlar. Bodin’e göre egemenlik sınırsız, mutlak bir iktidardır. Egemenlik tektir, bölünemez ve devredilemez. Başka bir söyleyişle belli bir ülkenin üzerinde ancak tek bir egemen kudret olabilir ve bu egemen kudret bölünemeyeceği gibi başkasına da devredilemez. Ancak günümüzde mutlak ve sınırsız olarak nitelenen klasik egemenlik anlayışından giderek uzaklaşmıştır. “Sınırsız mutlak iktidar” yerini, hukuk ve insan hakları ile sınırlandırılan bir iktidar anlayışına terk etmiştir.

Bu noktada hukukun ya da devlet kudretinin üstünlüğü tartışma konusu olmuştur. Özellikle Alman ekolünden bazı siyaset bilimciler “devletin kendi iktidarını kendi iradesiyle sınırlandırabileceği”ni ileri sürmüşlerdir.

İktidarın “bölünemez” ve “tek” olarak nitelenen vasıfları da kuvvetlerin ayrılığı ilkesiyle çelişir. Nitekim devlet kudreti kuvvetlerin ayrılığı ilkesi gereği yasa, yürütme ve yargı organları eliyle kullanılır. Demek ki egemenliği mutlaklık, sınırsızlık ve teklik gibi kavramlarla tanımlamak ve savunmak mümkün görünmemektedir. Ayrıca bir ülkenin üzerinde birden fazla egemenlik olmayacağı görüşü de en azından “federalist” yönetimlere sahip devletler için geçerli değildir.

İnsan hakları ile egemenlik ilişkisi konusunda da çelişkiler vardır. İnsan hakları, eşitsizliğin ve gücünün kendisinden zayıf üzerindeki baskısını ortadan kaldırılmasını amaçlar. Bu açıdan egemenin ya da iktidarın “gücünü sınırlandırıcı”

Türkiye’nin özgün şartları dikkate alınmadan yapılan indirgemeci ve toptancı yaklaşımlar millî egemenlik ve demokrasi gibi kavramların sorunlu bir biçimde kalıplaşmasına yol açmıştır.

bir rol oynar. İnsan hakları bu bakımdan muktedirlerin sahip oldukları iktidarı dizginsiz kullanmalarının önündeki engeldir.¹

Millî Egemenlik Sorunu

Siyasal toplumu, onu meydana getiren insanlar arasında düzenlendiği varsayılan bir sözleşme ortaya çıkarır. İnsanlar bu sözleşme ile iradelerini birleştirdikleri ve kendilerini bütün hak ve yetkileriyle birlikte topluluğa devrettikleri varsayılar. Kişilerin iradelerinin birleştirilmesi ve kaynaştırılması sonucunda da genel irade ortaya çıkar. Genel irade kişilerin iradelerinin toplamından ibaret değildir. Onlardan ayrı ve onların üstünde ve kendine özgü varlığı olan kolektif bir iradedir. Toplumda üstün iktidar yani egemenlik bu kolektif iradeye aittir.²

Ancak neye ya da hangi olguya genel irade denilecektir? Ayrıca genel iradenin belirlenmesinde de çok büyük sorunlar ve tartışmalar vardır. Böyle bir iradenin ancak oy birliğiyle ortaya çıkacağına, bunun da pratikte mümkün olmayacağına göre, genel iradeden değil ancak çoğunluğun iradesinden söz etmek mümkün olabilir.

Millî egemenlik teorisine göre, belli bir zaman diliminde, belli bir ülkede yaşayan insanların kişiliklerinden ayrı bir manevi kişiliği olan millet, egemenliğin tek meşru kaynağı ve sahibidir.³ Millet, fiziki bir bünyeye sahip olmasa da bir yönüyle soyut olsa da bir manevi kişilik olarak kendine özgü bir iradeye sahiptir. Egemenlik bu millî iradede kendisini bulur. Egemenlik de millî iradenin seçtiği temsilciler aracılığıyla kullanılır. Millî egemenlik, bütün yurttaşların aynı haklardan eşit şekilde yararlanmaları ilkesi üzerine kuruludur.

Millî iradeyi seçimler ortaya çıkarır. Ancak bu konu da tartışmalıdır. Zira seçimler sonucunda belirenin “ne millî irade, ne genel irade, ne de halk iradesi” olduğunu, sadece seçimlerde oy kullanan seçmen çoğunluğunun iradesi olduğunu ileri sürenler de vardır. Ünlü hukukçu Leon Duguit şöyle diyor: “Millet, diriler kadar ölüleri de kapsayan geçmiş ve gelecek kuşakları da içine alan teorik ve soyut bir kavramdır... İrade ise, sadece gerçek kişilere ait bir olgudur. Soyut kavramaların iradesi olmaz. Öyle ise millî irade ya da hâkimiyet diye bir şey olamaz ve bu anlayış tamamen efsaneden ibarettir. Bir edebiyat sözcüğüdür.”

Diğer yandan kurumlar demokratik bir biçimde örgütlenmiş olsa da hukuk devleti geleneğiyle sınırlandırılmadığı takdirde zaman içerisinde “halkoyu diktatörlüğü”ne ulaşacak karanlık bir tünelden geçebileceği de sıkça ortaya atılan iddialar arasındadır.

Millî egemenlik teorisine göre, belli bir zaman diliminde, belli bir ülkede yaşayan insanların kişiliklerinden ayrı bir manevi kişiliği olan millet, egemenliğin tek meşru kaynağı ve sahibidir.

AB ve Egemenliğin Devri Sorunu

Türkiye, AB'ye üye olmak için başvurmuş bir ülkedir. AB'li yetkililer Türkiye'yi ne alacağını ne de almayacağını söylüyor. Türkiye'nin durumu tam üyelik, stratejik ortaklık ve imtiyazlı ortak arasında gidip geliyor. Türkiye'nin AB'ye üye olması konusunda AB ülkeleri arasında büyük bir belirsizlik ve tereddüt var. Türkiye'de de AB ile ilgili olarak bilgisizlik ve belirsizlik çok da az değildir. Bunlardan biri de AB'nin egemenlik konusundaki durumuyla ilgilidir. Sınırlı sayıdaki siyasetçi ve konuyla ilgili olanlar dışında AB'nin egemenlik konusunda neyi amaçladığı ve ne anlama geldiğini bilen pek kimse yoktur. Bu nedenle AB'ye üye olan ulus devletlerin egemenlik konusundaki konumlarına kısaca değinmek gereklidir.

Kabul etmek gerekir ki bütün uluslarüstü kurumlarda olduğu gibi AB üyesi ulus devletler de egemen olarak varlıklarını sürdürmektedir. AB, kendisine üye olan devletlerin egemenliklerini tümüyle ortadan kaldırmamaktadır. Ancak AB, bütünsel bir yapı olarak kendisine üye ülkelerin egemenliklerinin bir kısmını devralır ve onların sınırları da dâhil olmak üzere kapsadığı coğrafya üzerinde bu yetkiyi kullanır.⁴

Böylece AB, bir anlamda, "ortak egemenlik havuzu" oluşturarak her bir üye devletin egemenliğinin bir kısmını bu havuza aktarmasını istemektedir. AB'nin henüz politika belirlemediği ya da yetki alanına girmeyen konularda egemenlik devri söz konusu değildir.⁵

Birliğin gerek bir üye devletin sınırları içinde gerekse tüm üye devletlerin kapsadığı alanda giriştiği ulusal politikalara müdahaleyi içeren ve yerel yasaların üzerinde yer alan eylemleri ile düzenlemeleri, söz konusu "havuz" da biriktirilen egemenliğin devrinden doğan yetkilerden kaynaklanır. Dolayısıyla AB projesi ile devletler egemenliklerini aşama aşama Birlik'e devretmektedirler.⁶ Bazı düşünürler egemenlik devrini, doğrudan egemenliğin değil, "egemenlikten kaynaklanan yetkilerin" devri ile devletlerin iradi olarak egemenliklerinin AB lehine sınırlandırmaya razı olmaları olarak algılamaktadır.

Ancak çok açıktır ki AB, egemenlik içeren bir yapıdır. AB'nin de federalizme doğru hızla evrimi söz konusudur. AB, aynen federal devletlerde olduğu gibi, her bir federe devletin gönüllü katılımı ile oluşmuştur. Bütünleşme için AB'ye üye ülkeler egemenliklerini AB'ye devretmektedir. Bütünleşmenin tamamlandığı alanlarda daha önce "ulus devlet"e ait yetkiler tamamen AB'ye geçmektedir. Ulus devletler, egemenliklerini AB'ye devrettikleri alanlarda kendiliklerinden düzenleme yapamazlar. Geline aşamada üye devletlerin AB'ye devrettiği egemenlik hakları şunlardır: Para birliği, savunma, dış güvenlik politikası, iltica, vize ve göç politikası, AB politikası, hâline getirilmiş ve ulus devletüstü bir nitelik kazanmıştır.

Türkiye’de Millî Egemenlik ve Demokrasi

AB yolundaki Türkiye’de demokrasi sorununu, toplumun sosyolojik, kültürel, ekonomik ve siyasal evriminden soyutlayarak açıklamak mümkün değildir. Bu anlamda demokrasinin ölçütü söylemler değil uygulamalardır. Demokrasi ve hukuk devleti “ol deyince olan” olgular değildir. Demokrasi kültürü birçok kavramsal ve kurumsal geleneğin diyalektiğinde ortaya çıkar. Demokrasi, her şeyden önce gelenek, kurumsallaşma, empati, hoşgörü, tahammül ve deneyim gibi çeşitli olgularla ilişkili bir kültürü gerektirir.

Demokrasinin yerleşmesi konusunda hemen her kültürün kendine göre avantajlı ve dezavantajlı yanları vardır. Tocqueville, “Amerika’da Demokrasi” adlı eserinde Amerikan demokrasisini liberal kılan nedenleri şöyle sıralar:

- Amerikan toplumunun içinde bulunduğu özel ve raslantısal bir durum,
- Yasalar,
- Alışkanlıklar ve gelenekler.

Bu bağlamda Tocqueville, göçmenlerin yerleştiği coğrafi alan, aristokrasinin ve komşu devletlerin yokluğu, yani düşman ya da en azından korku duyulacak devletlerin yokluğunu ABD demokrasisini liberal kılan unsurlardan biri olarak sayar. Özetle, Amerikan demokrasisinin eriştiği özgürlüğün gerçek nedenleri olarak Tocqueville “İyi yasalar, dahası alışkanlıklar, gelenekler, inançlardır; bunlarsız özgürlük olmaz.” der.⁷

Hiç kuşkusuz Türkiye’nin de demokrasi ve millî egemenlik konusunda kendisine özgü avantajları, sorunları ve gelenekleri vardır. Bunları tarihî, coğrafi, toplumsal, kültürel ve askerî (darbe) olarak gruplandırmak mümkündür.

Türkiye’deki İktidarın Egemenlik Algısı

Türkiye’de iki yıl kadar önce şu sıralarda kimselerin hatırlamadığı ilginç bir gelişme yaşanmıştı. Dönemin iktidarı, hazırladığı Anayasa Taslağını kendi halkına sunmadan önce o zamanın ABD Ankara Büyükelçisi Ross Wilson’la, sonra da ABD’ye taşıyarak oradaki birtakım mihrakların onayına sunduğu haberi medyaya yansımıştı. Yine aynı zaman aralığında ilgili bakanlık “**Yargı Reform Strateji Taslağı**” adıyla bir metin hazırlıyor. O zamanlarda medyaya yansıyan haberlere göre, yine zamanın Adalet Bakanı bu taslağı AB Komisyonunun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Olli Rehn’e sunmuş. Dönemin Yargıtay Başkanvekili ise buna “**Anılan hazırlıkların, Yargıtayın bilgi ve görüşü alınmadan ve diğer yüksek mahkemelerin görüşlerine de başvurulma gereği duyulmadan şekillendirilmesi ve AB Sorumlu Komiserine sunulması şaşırtıcıdır.**” diyerek, tepki göstermiş.

Bunun üzerine dönemin Yargıtay Başkan Vekili, Adalet Bakanına hitaben yazdığı yazıda şu görüşlere yer vermiş: “Adalet Bakanlığının AB Komisyonunun Genişlemeden Sorumlu Komiseri Olli Rehn’e tevdi eylediği belirtilen ‘Yargı Reformu Strateji Taslağı’nın resmî yazışma ile temin edilerek komisyon başkanlığımızın bilgilendirilmesini Türk yargısı ve yargı erkinin geleceği adına saygıyla arz ederim.”

Bu iki olgu bile Türkiye’de “millî egemenlik” ve “millî irade” bilincinin hangi konumda olduğunu gösterir niteliktedir. Kaldı ki Lajendik, “Türkiye’nin AB üyeliği birçok şeyi değiştirecektir AB kurucu anlaşmalarının 7. maddesi, demokratik temel hak ve hürriyetler konusundadır. Hürriyetlerin çiğnendiği hâllerde üyeliğin askıya alınabileceğini öngörür. Bu süreç aday ülkeler için de geçerli... Türkiye’deki gelişmeleri yakından takip ediyoruz. Konu “**dışarıdan müdahale değil AB’nin iç meselesidir.**” Durum son derece açıktır. İlginç olan hangi konunun AB’nin “**iç meselesi**” olduğuna Lajendik gibiler karar vermektedir.

Lajendik’in “**İç işlerinize karışırız.**” vb. sözlerine Başbakan Erdoğan, “Başta AB olmak üzere dünya ülkelerinin Türkiye’de yaşanan olaylara kayıtsız kalmasının beklenemeyeceğini” söylemiştir. Başbakan, “Bazı siyasetçiler Türkiye’den dünyaya ne yazık ki yanlış fotoğraflar yansıtıyor. Olup bitenleri çağdaş dünya görmeyecek, uluslararası toplum fark etmeyecek sanıyorlar... Dünya ülkelerinin de Türkiye’ye kayıtsız kalması beklenemez.” demiştir. Türkiye’nin Başbakanı, bu sözleriyle yabancıların müdahalelerini makul ve meşru gördüğünü söylemektedir. Dönemin TBMM Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı “AB iradesi, Türkiye’nin iradesidir. Hükûmet, bu iradeyi paylaşmış, gereğini de yapmıştır.” demektedir.

Demokrasinin Yapısal Sorunları

Türkiye’de çok ciddi çalışmalarda bile tarih kahramanlara, demokrasi darbelere, kalkınma fabrikalara indirgenerek açıklanır. Bunların çok doğru olan yanları da vardır. Hâlbuki sosyal olguların tek boyutlu ve indirgemeci yaklaşımlarla açıklanamayacak kadar köklü nedenleri vardır. Bu bağlamda Türkiye’de ki demokrasinin çok sayıda yapısal sorunundan bahsetmek mümkündür. Ancak biz aşağıda bunlardan çok önemli gördüğümüz birkaçına değineceğiz.

“Bonapartizm”

Osmanlı Türkiye’sinde yönetilenlerin yani halkın yönetilenlere karşı yükselen örgütlü talepleri yok denilecek kadar azdı. Bunun nedeni bugünkü anlayışın aksine “Hak istenmez verilir.” anlayışıydı. Bu anlayışa aykırı olarak zaman zaman tabandan nükseden başkaldırıları (Celali vb.) hem etkisiz hem de belirli alanlarla sınırlı kalmıştır. Osmanlının son dönemlerinde “aydın, siyasetçi, bürokrat” diye nitelendirilebilecek Jöntürk hareketi ise yeterince başarılı olamamıştır. Tebaaya -Tanzimat ve İslahat dâhil- tanınan birtakım hak ve özgürlükler, tepe yönetiminin ve dış baskıların sonucunda verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda ise düşman işgaline uğramış halkın, Anadolu’daki konumu son derece nazikti. İşgal güçlerini Anadolu’dan çıkaran asker, büyük ölçüde yeni kurulacak devletin bürokrat sınıfını meydana getirmişti. Ayrıca Osmanlının son zamanlarında siyasal örgütlenmenin gereği olarak güçlü tutulmuş bir yönetici sınıf da vardı. Bu sınıf Batılılaşmayı modernleşmenin tek yol olarak yorumlayıp, devletin geleceğini Batı kurumlarını elde etmekle güvence altına alınacağına düşünüyordu. Cumhuriyetle birlikte yönetici elit ya da bürokrasi

kadrosunu büyük ölçüde düşmana karşı zafer kazanmış komutanlar meydana getirmişti. O dönemler için başka çıkar yol da görülüyordu. Bu durum yönetici sınıfın iyice güçlenmesine yol açmıştır.

Bu durum bir çeşit Marks'ın "Bonapartizm" kavramlaştırmasının örneği gibiydi. Toplumsal sınıfların siyasal güce etkide bulunamamaları, süreç içerisinde bürokrasinin hareket alanının azamileşmesi ve kendisinin bir sınıfmış gibi davranmaya başlaması durumu olarak tanımlanan "Bonapartist" devlet yine Marks'a göre olağanüstü yani geçiş dönemlerine özgü bir yapılanmaydı. Modern Türkiye'ye ilişkin en sihirli sözcüklerden biri olan bu kavramın işaret ettiği geçiş süreci herhâlde yüzyıl sürmüyordur. Ancak Marks'ın özelde Fransa'daki darbeleri tartışırken yaptığı bu kavramlaştırma daha genel bir durumu açıklamakla birlikte yine de aynı verimlilikte kullanılabilir.

Bürokrasinin Oligarşiye Dönüşmesi!

Cumhuriyet, ideal anlamda iktidarın "kayıtsız şartsız" halk egemenliğine verilmesini öngörmüştür. Ancak ülke gerçekleri bunu çok da mümkün kılmamıştır. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ticari/sanayi burjuvasının olmaması, aristokrasi geleneğinin bulunmaması, sivil toplum kuruluşlarının yokluğu, sendikaların ve işçi sınıfının örgütsüzlüğü, halkın devletin örgütlenmesinde yeterince inisiyatif alamamasına yol açmıştır. Devleti kuran, halkı kurtaran irade; şartların doğal sonucu olarak halk adına egemenlik hakkını kullanmasını genellikle başına kahraman komutanların atandığı bürokrasiye vermiştir. Süreç içerisinde sivil toplum kuruluşlarının gelişmesi, işçi sınıfının örgütlenmesi, sendikaların etkinleşmesi, ticari ve sanayi burjuvasının palazlanması bu durumu değiştirememiştir. Halkın bu yöndeki taleplerine bürokratlar büyük direnç göstermişlerdir.

Türkiye'de değişen iktidarlara ve topluma karşı bürokrasinin değişmeyen gücü demokratik sistem açısından sorun yaratır niteliktedir. Yaşanan gerilimlerin arkasında –krizler/darbeler dâhil- bürokratik inisiyatif ile sivil/siyasi inisiyatif arasındaki çelişkilerin bulunduğu altını çizmeliyiz.

İşin daha da kötüsü aradan geçen zaman içinde çöken, çözülen ve işlevini yerine getiremeyen bürokrasinin kendisini değişen şartlara uyduramamasıdır. Bürokrasinin işlevsel çöküşü merkezî gücün bıraktığı boşluğun taşra tarafından bu arada sivil örgütlenmeler vasıtasıyla doldurulmaya çalışılması gerilimlere yol açmıştır.

Devleti kuran,
halkı kurtaran
irade; şartların
doğal sonucu
olarak halk adına
egemenlik hak-
kını kullanmasını
genellikle başına
kahraman komu-
tanların atandığı
bürokrasiye
vermiştir.

Türkiye'deki bürokrasi âdeta Yunan mitolojisinde, demir karyolasına yatırdığı konuklarını boyları kısa gelince uzatarak, uzun gelince de keserek karyolasına uygun duruma getiren bir Prokrost mesleğine dönüşmüştür. Söz gelimi, "türban" sorunuyla baş edilememesinin altında da sözü edilen bürokratların bir biçimde edindikleri bu Prokrost tutumlar vardır.

Türkiye'de merkezin bürokratik memurları, devlet iktidarını geniş kitlelerin ümit ve özlemlerini çok da hesaba katmadan kullanmışlardır. Bürokratlar bu tutumlarıyla demokratik gerilemenin önemli sebeplerinden birisini meydana getirmiştir.

Sivil kuruluşlar da gerçekte bir çeşit sivil bürokratik/oligarşik yapı içinde örgütlenmişlerdir. Tepeden inmece, baskıcı anlayış sivil süreç içerisinde ancak resmiyet ve üniforma değiştirmiştir. Büyük çoğunluğu oligarklarla yönetilen sivil, siyasi, gönüllü ve diğer özerk kuruluşların da Türkiye'de demokratik gerilemenin önemli nedenlerinden birini meydana getirdiği hususunda kimse kuşku duymamalıdır.

Sosyal/Ekonomik Miras ve Demokrasi

Türkiye'de birtakım zenginlerin (burjuvazi) sol, yoksulların (proleter) ise muhafazakâr sağ ideoloji mensubu olduğu hep bilinir. Bu durumu çoğu insanlar "Eşyanın doğasına aykırı." olarak görürler. Kuşkusuz bunun nedeni, Avrupa'daki ekonomik ve sosyolojik gelişme merhaleleri ile Türkiye'dekinin farklı olmasındadır. Farklı sosyal şartların farklı ekonomik gelişmişlik düzeylerinin, üstyapı kurumlarında farklı süreçler yaratması da doğaldır. Sait Halim Paşa, 20. yüzyılın başlarında "Bir milletin siyasi şekli ve faaliyeti ancak ve ancak tarihi ile mazisi ile tabi olduğu sosyal ve siyasi usullerle ortaya çıkar."⁸ der. Doğulu ekonomik ve sosyolojik altyapı kurumları üzerine Batılı üstyapı kurumlarının inşa edilmesiyle arzulan sonuçların alınması mümkün değildir.

Aynı şekilde toplumların kavramlara yükledikleri anlamlar da farklı olabilmektedir. Örneğin, her yerde yoksul tabakalar, ekonomik sorunlarda daha liberal yahut solcu olurlar; refah devleti, daha yüksek ücretler, yüksek gelir vergileri, sendika desteği vb. isterler. Fakat liberalizm, ekonomik dışı terimlerle –sivil özgürlükleri tutmak, enternasyonelcilik gibi- tanımlanırsa, korelasyon tersine döner. Daha varlıklılar daha liberal daha yoksullar daha hoşgörüsüz olurlar.⁹

Konu demokrasi açısından ele alındığında sosyolojik ve ekonomik vaziyet göz ardı edilmemelidir. Zira aşağı gelir gruplarının yüksek gelir gruplarına; kırsal kesimlerin kentsel kesimlere; tarımsal yapının sanayileşmiş yapılarla; aşağı sınıfların yukarı sınıflara oranla siyasal bir sistem olarak demokrasiye daha az elverişli olduğunu yapılan araştırmalar ortaya koymaktadır.

Aşağı sınıf gruplarının esaslı antidemokratik yönelimlerine karşın, endüstrileşmiş demokratik ülkelerde, işçilerin siyasal örgüt ve hareketleri hem ekonomik hem de siyasal liberalizmden yana olmuştur.¹⁰

Popper, modern demokrasi anlayışının, tek meşru yöneticinin halk olduğu iddiasının imkânsız bir şey olduğunu vurgulayarak “Halk hiçbir yerde fiilen yönetmez, yöneten hükûmetlerdir, bürokratlardır, yani sivil hizmetkârlarımızdır yahut sivil olmayan efendilerimizdir ki, bunları yaptıklarından sorumlu tutmak imkânsız olması bile çok zordur...” Popper, toplumu “Kim yönetmeli?”den ziyade, bir devlet nasıl örgütlenmeli ki, kötü yöneticiler kan dökülmeden şiddet kullanılmadan yönetimden uzaklaştırılabilir sorunu olduğunu belirtmektedir. Popper yaklaşımının bir halk egemenliği teorisi olmadığını, bir demokrasi teorisi olduğunu ve **“hükûmetin kansız bir şekilde çoğunluğun oyuyla görevden uzaklaştırılması esasına dayanan bir hukuk devleti teorisi”** olduğunu belirtir. Popper’e göre hiçbir çoğunluğun hukuk devletinden vazgeçme hakkı olmayacaktır. Bu anlamda demokrasi, kötü hükûmetlerden savaşarak değil oy vererek kansız ve çatışmasız şekilde kurtulabilmenin yoludur. Henze ise “demokrasinin en tehlikeli düşmanlarının otoriter zihniyetli ve halk kitlesine güvenmeyen insanlar olduğunu” söyler.

Demokrasiyi benimsemekle birlikte demokratik kültürün gerçek anlamda yerleşmediği Türkiye gibi ülkelerde elbette çok çeşitli sorunlar yaşanacaktır. Sorunun birden çok nedeni vardır. Örgütlü, zengin ve egemen azınlık grupları Osmanlı Devleti’nde bir anlamda sivil toplumun fonksiyonlarını yerine getiriyorlardı. Taşralı Türk gruplarının, burjuva ve uluslararası destekli azınlık grupları karşısında esamesi okunacak gibi değildi. 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti’nde “taşra grubunun yanında merkezde, daha çok ticaretle uğraşan azınlıklardan ibaret levanten denen bir yeni sınıf ortaya çıkmıştır. Bu devirde artan dış ekonomik müdahaleler bu grubun ortaya çıkışında başlıca etken olmuştur. Dış ekonomik müdahale, kapitülasyonların kapsamının gittikçe genişlemesi ile kolaylaşmış ve levantenler Avrupa’nın ekonomik çıkarlarının Osmanlı-Türk devletindeki temsilcileri durumuna gelmişlerdir. Bu grubun serveti ve giderek siyasal ve giderek siyasal felsefeleri temsil ettikleri grup, yapıcı ve girişimci bir orta sınıf meydana getirmekten çok uzak kalmıştır.

Bekleneceği gibi, levantenlerin sivil bürokrasinin çıkarıcı kanadı ile yakın ilgileri olmuştur. Yüksek kademeleri işgal eden bazı paşalar, yabancı çıkarlar ile levantenler arasında gerekli bağı sağlamışlardır. Kariyerini yabancı devletler ve sermayedarların iltimasına bağlayan, onlardan komisyon alan bu yeni bürokrasinin, eski Osmanlı bürokrasisi ile bir ilgisi yoktur. Bu, emperyalizmin ürünü olan yeni bir türdür. Emperyalizmin Türkiye’deki birinci kolu Rum ve Ermeni tüccarları ise ikinci kolu yeni Osmanlı bürokrasisidir.¹¹

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti altı yüzyıllık bir imparatorluğun bakiyesi olan bir millî devlettir. 87 yıllık millî devlet sürecinde Türkiye, bürokrasinin ve siyasetinin anayasal cumhuriyete uyumunda sorunlar yaşanmaktadır. Ayrıca Türkiye, tarihinin kendisine yüklediği coğrafi, ekonomik ve sosyolojik sorunları aşmada

da sıkıntı çekmektedir. Bu sorunların üzerinde bir de darbelerle kesintiye uğrayan olgunlaşmamış bir demokrasi vardır.

Yüzyılların geleneğini bir millet için kısa sayılabilecek bir zaman diliminde terk etmek mümkün olmamaktadır. Bunun göstergesini imparatorluk döneminde varlığını padişaha bağlayarak “Padişahım çok yaşa.” diyenlerin Cumhuriyet Döneminde de aynı alışkanlığı başka söylemlerle sürdürmesinde görmek mümkündür. Türkiye’nin “kurtarıcı” bekleyen insanlar cenneti olmasının nedenini gelenekler de bulmak mümkündür. Miting meydanlarındaki “Kurtar bizi baba!” dan “Türkiye seninle gurur duyuyor.”a uzanan süreç bunu anlatır. Varlığının teminatı olarak “muhtaç olduğu kudreti” kendi iradesini görmeyen toplumları kurtaracak hiçbir kahraman yoktur. Egemenliğinin ya da iradesinin, gücünün farkında olmayanların, egemenlerin keyfî yönetimlerine tabi olmaları kaçınılmazdır.

Anadolu’daki egemenliğini kesintisiz bin yıla yakın bir süre sürdüren bir milletin aydınının (!) egemenliği önemsemez bir tavır içinde görünmesi üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. “Asıl olan insanlardır, sınırlar değil.” “Sizi kimin yönettiği önemli değil, önemli olan nasıl yönettiği”dir. “Vatan dediğiniz emlak, Bayrak dediğiniz de sonuçta bir bez parçasıdır.” türünden anlayışlar bir ülkenin egemenliğe ve egemenlik simgelerine verdiği değeri anlatır. Türkiye’de bugün iktidara egemen unsurlar egemenliği âdeta bir yük olarak görmektedir. Bu yüzden AB’ye egemenlik devrini bir zafer olarak niteler hâle gelmişlerdir. Unutmamak gerekir ki egemenliği büyük hedefler (!) karşısında ikincil bir değer olarak görmek sömürge kafalıdır. Çünkü bir milletin egemenliğinden daha büyük değeri yoktur ve olamaz. ■

¹ Rıhard Falk (2001), **Yırtıcı Küreselleşme: Bir Eleştiri**, çev.: A. Çaksu, İstanbul: Küre Yayınları, 123.

² Münci Kapani (1978), **Politika Bilimine Giriş**, 2. Baskı Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 51.

³ Münci Kapani, age., s. 51.

⁴ Oliver Gerstenberg, “Denationalization and Very İdea of Democratic Constituonalism; The Case of European Commünity”, Ratio Juris, vol. 14, no:3, September 2001, 301.

⁵ Hamit Emrah Beriş (2006), **Küreselleşme Çağında Egemenlik: Ulusal Egemenliğin Yeni Sınırları**, Ankara: Lotus Yayını, 299.

⁶ Ayşe Işıl Karakaş (1993), **Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulusal –Devlet Egemenliği**, İstanbul: Der Yayını, 13.

⁷ Raymond Aron (1986), **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**, Ankara: İş Bankası Yayını, 230.

⁸ İdris Küçükömer (2002), **Düzenin Yabancılaşması**, 3. Baskı İstanbul: Bağlam Yayını, 161; T. Z. Tunaya, **İslamcılık Cereyanı**, 56.

⁹ S.M. Lipset (1986), **Siyasal İnsan**, Ankara: V Yayını, 84.

¹⁰ S.M. Lipset, age., 110.

¹¹ Metin HEPER (1974), **Bürokratik Yönetim Geleneği**, Ankara: ODTÜ Yayını, 77.